

مالیات و اثرات آن بر اقتصاد زیرزمینی

نرگس ایوبی^۱، محمد طاهری هنجنی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی، گرایش استراتژیک، دانشگاه پیام نور بابل

چکیده

اقتصاد زیرزمینی پدیده‌ای است که همه‌ی کشورهای جهان با آن مواجه هستند، با این تفاوت که اندازه‌ی آن در کشورهای مختلف و با توجه به توسعه یافتگی و عقب ماندگی آن، متفاوت است. بیشترین تاثیر مخرب اقتصاد سایه، فرار مالیاتی است که کاهش امنیت و سلامت اجتماعی از پیامدهای آن است. رشد تولید ناخالص داخلی بیشترین تاثیر را بر اقتصاد زیرزمینی دارد. بار مالیات‌های مستقیم و غیر مستقیم، نرخ بیکاری، نرخ تورم و شاخص ارز اثر مستقیم بر اندازه‌ی اقتصاد زیرزمینی دارند. هدف اصلی این تحقیق بررسی تاثیر مالیات بر اقتصاد زیرزمینی می باشد. این پژوهش در زمره‌ی تحقیقات علمی ترویجی قرار می گیرد، لذا در آن به بیان مفاهیم نظری مرتبط با موضوع پرداخته شده است. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای بوده و با مراجعه به پایگاه‌های علمی معتبر، کتابخانه، مصاحبه با خبرگان به جمع‌آوری اطلاعات مورد نظر پرداخته شده است. پس از تحلیل اطلاعات بدست آمده به این نتیجه دست یافتیم که نقش مالیات بر اقتصاد زیرزمینی مهم و موثر بوده، لذا مسئولین باید در جهت ارزش گذاری این امر نهایت تلاش خود را به کار گیرند.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد سایه، اقتصاد زیرزمینی، مالیات، فرار مالیات.

۱- مقدمه

به طور معمول کشورهای در حال توسعه دارای یک سیستم مالیاتی ناکارآمد هستند که قادر به تامین اهداف مالی و مالیاتی دولت نمی باشد. مالیات در ایران نیز مانند سایر کشورهای در حال توسعه نتوانسته است نقش چندانی را در اقتصاد ایفا کند و از آنجا که درآمدهای حاصل از صادرات نفت خارج از کنترل دولت است، و خط مشی توسعه در کشور ما نیز در سال های اخیر به دلیل گسترش تحریم های اقتصادی، افت شدید قیمت نفت و کسری بودجه حاصل از آن در پی تمرکززدایی از نظام وابسته به درآمدهای نفتی و گرایش به سمت نظام مبتنی بر درآمدهای مالیاتی است، لذا کاهش وابستگی هزینه های عمومی به منبع نفت و انجام اصلاحات لازم برای افزایش منابع درآمدی مالیاتی دولت و کاهش حجم فرار مالیاتی را میتوان یکی از اولویت های مهم و ضروری در نیل به اهداف نظام اقتصادی کشور تلقی نمود. در چنین شرایطی خلاء مطالعاتی از حیث سنجش و اندازه گیری کمی حجم اقتصاد زیرزمینی و فرار مالیاتی اهمیت دوچندانی می یابد (امیدی پور و همکاران، ۱۳۹۴).

اقتصاد زیرزمینی را اغلب با نام های اقتصاد سیاه، اقتصاد موازی، اقتصاد سایه ای، اقتصاد غیررسمی، ثانویه، نامنظم و گزارش نشده می شناسند (خواجوی و همکاران، ۱۳۸۹).

اقتصاد زیرزمینی و مسائل مطرح مربوط به آن مانند شکاف مالیاتی یکی از مهم ترین مباحث اقتصاددانان در سال های اخیر بوده است. اقتصاد زیرزمینی می تواند شامل فعالیتها و مبادلاتی باشد که به خودی خود قانونی یا غیر قانونی باشند، اما به دلیل گزارش و ثبت نشدن، این فعالیت ها قابل اندازه گیری نیستند و فرار از تعهدات مالیاتی را نیز در اقتصادها سبب می شوند (خواجوی و همکاران، ۱۳۸۹).

فرار مالیاتی، تخصیص غیر بهینه عوامل، قاچاق کالا و ارز، فشار بر منابع مالی دولت، افزایش نابرابری اقتصادی، شکست سیاستهای پولی و مالی و گسترش فساد از جمله مهمترین پیامدهای توسعه اقتصاد زیرزمینی است (جعفری و اکبری، ۱۳۹۲). در این تحقیق قصد داریم نقش مالیات را در اقتصاد زیرزمینی مورد بررسی قرار دهیم. در واقع سوال اصلی این تحقیق این است که آیا مالیات می تواند بر اقتصاد زیرزمینی تاثیر داشته باشد؟ لذا به بیان ادبیات و پیشینه ی نظری تحقیق پرداخته و تاثیرات مالیات بر اقتصاد زیرزمینی مورد تحلیل قرار گرفته است.

۲- مبانی نظری و پیشینه ی تجربی پژوهش

مفهوم اقتصاد سایه

اقتصاد سایه (کاسل ۱۹۸۴)، مفاهیم مترادفی همچون اقتصاد زیرزمینی (تنزی ۱۹۸۲)، اقتصاد سیاه (پیل ۱۹۸۹) یا خاکستری، اقتصاد غیررسمی (توماس، ۱۹۸۵)، اقتصاد غیرمتمشکل، اقتصاد پنهان (جایلز ۱۹۹۸)، اقتصاد ثبت نشده (فیگ و مگی ۱۹۸۹)، مشاهده نشده، غیرقانونی (لاکو ۱۹۹۲)، موازی، نامنظم (فیگ ۱۹۷۹) و نابازاری (رو ۱۹۹۳) دارد که از واقعیات تلخ و انکار ناپذیر جوامع است. اقتصاد سایه به مجموعه فعالیتهای اقتصادی و درآمدهایی اطلاق می شود که خارج از چارچوب های قانونی یا نظام مالیاتی شکل می گیرند. اقتصاد زیر زمینی بعنوان فعالیتهای اقتصادی ثبت نشده ای که مالیات و مقررات ندارند، اما برای بازارهای قانونی بوجود آمده اند، تعریف شده است (کاول^۱، ۱۹۹۰؛ ولجونوسکی^۲، ۱۹۸۸؛ پیل^۳، ۱۹۸۹).

مفهوم مالیات

واژه مالیات که از مال گرفته شده از نظر فرهنگ شناسان در معانی زیر بکار برده شده است:

¹ Cowell

² Veljanovski

³ Pyle

(اجرو پاداش) (زکات مال) (سرپرستی و چراندن گله های گوسفند) (در جریمه ای که حکومت بمناسبت ارتکاب جرائم ویژه از مرتکبین می گیرد) (باج) (خراج) و بالاخره مالی که دولتها بطور سالانه از شهروندان خود می گیرند. اما در اصطلاح اقتصاددانان جدید مالیات اینگونه تعریف شده است:

مالیات مقدار پول و یا مالی است که شهروندان یک کشور طبق قانون به دولت خود می پردازند تا در جهت اداره ی امور کشور تامین کالاها و خدمات عمومی و ضروری تضمین امنیت و دفاع همگانی و عمران و آبادانی توسط دولت مورد بهره برداری قرار بگیرد.

اقتصاد زیرزمینی

توماس^۴ اقتصاد زیرزمینی را کلیه ی فعالیت هایی که به عللی در حساب های ملی نمی آیند، تعریف می کند. فعالیت های اقتصاد زیرزمینی به چهار بخش خانوار، بخش غیر رسمی، بخش نامنظم و بخش غیرقانونی قابل تفکیک می باشند (جعفری و اکبری، ۱۳۹۲).

بخش خانوار: این بخش کالا و خدماتی را تولید می کند که در همین بخش مصرف می شود. ویژگی بخش خانوار این است که محصولات آن کمتر به بازار عرضه می گردد و فقدان قیمت برای کالاهای تولیدی در آن باعث می شود که ارزیابی ارزش کالاها دشوار باشد و در نتیجه در حسابهای ملی نادیده گرفته شود. در تمام کشورها فعالیتهای بدون مزدی که در خانه انجام می شود، نظیر خدمات خانم خانه، به طور کلی یا اغلب در حسابهای ملی نادیده گرفته می شود.

بخش غیررسمی: در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، علاوه بر تولیدات خانگی، در کنار تولیدات سنتی (اغلب در بخش کشاورزی) و بخش صنعتی مدرن، بخش دیگری نیز وجود دارد که مورد توجه اقتصاددانان است. این همان بخش غیررسمی است که معمولاً شامل تولیدکنندگان جزء و کارکنان آنها و همچنین کسبه و پیشه وران بدون کارگر و کارکنان خدمات تجاری، حملونقل و دیگر خدمات غیررسمی است، ولی کارگاههای کوچک بدون کارگر که اغلب در خانه ها قرار دارد (کارگاه های خانگی)، از نظر تعداد، اهمیت بیشتری دارد. نکته قابل توجه در مورد بخش غیررسمی این است که کالاها و خدمات تولیدی توسط این بخش و نیز مصرف آنها منع قانونی ندارد و مجاز است. و علت کنار گذاشتن بخش غیررسمی از حسابداری ملی دشوار و پرهزینه بودن جمع آوری اطلاعات آماری در این بخش است.

بخش نامنظم: تمام فعالیتهای طبقه بندی شده در این بخش کم و بیش نوعی از ماهیت غیرقانونی بودن مثل فرار از مالیات، فرار از مقررات (نظیر مقررات کار و رعایت تدابیر ایمنی در کارگاه) و تقلب در بیمه اجتماعی و امثال آن را دارند. اخیراً توجه به اینگونه فعالیتهای در کشورهای پیشرفته رو به افزایش بوده و نتیجه آن متداول شدن واژه های متفاوتی برای بیان این پدیده است که به طور مثال در انگلستان و برخی از کشورهای اروپایی به "اقتصاد سیاه" و در امریکا به "اقتصاد زیرزمینی" شهرت یافته است. ویژگی عمده فعالیتهای این بخش این است که با وجود قانونی و مجاز بودن اصل تولید کالا و خدمت، در نحوه تولید و توزیع آن کاری خلاف و غیرقانونی صورت گرفته است. چون کالاهای تولیدشده در بخش نامنظم، جزو کالاها و خدمات مجاز است و فقط در نحوه تولید یا توزیع آن قانونشکنی شده است، لذا هدف مقامات مملکتی، جلوگیری از تولید آنها نیست، بلکه تلاش آنها مقابله با قانون شکنی هایی است که در جریان تولید صورت میگیرد.

⁴ Thomas

بخش غیرقانونی: تولیدات بخش غیرقانونی شامل فعالیتهای و تولید کالاها و خدمات خلاف قانون نظیر مال دزدی، اخاذی، تولید و خرید و فروش مواد افیونی، فحشا (در برخی کشورها) و غیره است. با توجه به اینکه خلافکاران و جنایتکاران، عمل خلاف خود را گزارش نمی کنند، بدیهی است از پرداخت مالیات هم فرار می کنند (توماس و دیگران، ۱۳۷۶).

جدول ۱: ساختار فعالیت های اقتصاد غیررسمی

بخش	مبادلات ارزی	ماهیت تولید	ماهیت تولید/توزیع
خانوار	ندارد	قانونی	قانونی
غیررسمی	دارد	قانونی	قانونی
نامنظم	دارد	قانونی	غیرقانونی
غیرقانونی	دارد	غیرقانونی	غیرقانونی

توماس و دیگران، ۱۳۷۶

مشارکت مصرف کننده در اقتصاد غیررسمی

نتایج بررسی شماره ۲۸۴ (کار اعلام نشده در اتحادیه اروپا) که توسط Special Eurobarometer انجام شد، شامل ۲۶۶۵۹ مصاحبه در ۲۷ کشور عضو اتحادیه اروپا (European commission 2007) با بهره گیری از روش نمونه گیری تصادفی چند مرحله ای با فرآیند وزن دهی به جنسیت، سن، منطقه و اندازه محل، بشرح ذیل است:

برنامه مصاحبه با یک رویکرد تدریجی از سوالات نگرشی به سمت سوالات احساسی و سپس سوالاتی در مورد خرید کالا و خدمات در اقتصاد غیررسمی و درنهایت سوالاتی در رابطه با عرضه کار غیررسمی شروع شد.

اولین سوال این بود که، آیا طی ۱۲ ماه گذشته کالا و یا خدمتی را که نتیجه خوبی از آن حاصل نمودید و بنظر میرسید که اعلام نشده باشد را استفاده نموده اید؟ (بطور مثال درآمدی که بطور کامل به موسسات تامین اجتماعی یا مالیات اعلام نشده باشد).

دومین سوال آن است که، چه چیزی موجب شده تا از بازار رسمی خرید نکنید؟ (قیمت پایین تر، خدمات سریعتر، کیفیت بهتر، نبود کالا یا خدمت در بازار رسمی، کمک به فردی که به پول نیاز داشته، لطف در حق یک دوست / بستگان / همکاران).

نتایج نشان دادند که ۹٪ شرکت کنندگان در نظرسنجی در سراسر EU-27 (۲۷ کشور عضو اتحادیه اروپا) یک یا چند خدمت را طی ۱۲ ماه گذشته در اقتصاد غیررسمی خریده اند و ۶٪ آنها یک یا چند کالا را. نتیجه این است که ۱۱٪ شرکت کنندگان در نظرسنجی، کالا یا خدمات خوبی را طی ۱۲ ماه گذشته کسب نموده اند.

ویژگیهای مرتبط با انگیزه های مصرف کنندگان عبارتند از:

- متغیرهای جمعیت شناختی اجتماعی در سطح فردی (جنسیت، سن، تحصیلات و درآمد)
- متغیرهای سطح کشور (تولید ناخالص داخلی، ضریب جینی، فساد در بخش دولتی)
- تکنیک ترکیب چند وجهی اثرات رگرسیون لجستیک (اسنایدر و بوسکر^۵، ۲۰۱۲).
- بهره گیری از سلسله مراتب ماهیت اطلاعات (افراد کشورها)

⁵ Snijders & Bosker

اقتصاد زیرزمینی و وضع مالیات

جانسون و همکاران در سال ۱۹۹۰ فرضیه همبستگی مثبت مالیات و مقررات بیش از حد را در ایجاد و رشد اقتصاد زیرزمینی موثر دانسته اند. آنها همبستگی مثبت بین مالیات و مقررات افراطی با اندازه نسبی اقتصاد زیرزمینی از طریق مشاهده شباهتهای (سطح تقاطع) ۴۹ کشور توسعه یافته و در حال توسعه را بررسی نموده اند. ارزیابی آنها از اقتصاد زیرزمینی برای سه گروه از کشورها شامل امریکای لاتین، اروپای شرقی و کشورهای پیشرفته، از منابع مختلف حاصل شده است. معیارهای مختلفی برای مقررات و وضع مالیات در رابطه با تمامی نمونه های کشورهای اتخاذ شده و با کمال تعجب، پنج تا از شش معیار وضع مالیات، همبستگی منفی دارند، گرچه رگرسیون ها برای سرانه تولید ناخالص داخلی، کنترل شده اند، بر خلاف همیشه، نمایانگر یک همبستگی منفی خاص هستند. هشت معیار برای مقررات، نتایج ترکیبی را حاصل نموده که به راستی اگر برای سرانه تولید ناخالص داخلی کنترل شده باشد، بدتر بنظر می رسد. در حالیکه ادامه این امر، نشانگر همبستگی منفی معنی داری (جزئی) خواهد بود.

نتایج حاصله ممکن است به دلیل روشهای مختلف استفاده شده در ارزیابی اقتصاد زیرزمینی در این سه مجموعه کشورها، مغرضانه باشد. با این وجود، اگر ضریب همبستگی بین عملیات سرانه تولید ناخالص داخلی در سال ۱۹۹۰ و اندازه نسبی اقتصاد زیرزمینی برای هر مجموعه از کشورها در اواخر دهه ۱۹۹۰ ارزیابی شده باشد، نتایج ذیل حاصل میگردد:

۰.۶۹ برای کشورهای امریکای لاتین، ۰.۱۶ کشورهای اروپای شرقی، ۰.۵۲ کشورهای پیشرفته و ۰.۷۵ ضریب تاثیر برای تمامی نمونه ها.

اشنایدر^۶ و همکاران در سال ۲۰۰۱: اگر افزایش اقتصاد زیرزمینی به دلیل افزایش بار مالیاتی و بار هزینه های تامین اجتماعی همراه با رفتار نهادی نامناسب باشد، افزایش مداوم اقتصاد زیرزمینی می تواند به پایه های مالیاتی آسیب وارد کند. این نتیجه حاکی از دور باطلی است که به افزایش بیشتر کسری بودجه و یا نرخ مالیاتی و در نتیجه رشد بیشتر اقتصاد زیرزمینی منجر می شود، که تضعیف عمده پایه های اقتصادی و اجتماعی تنظیمات جمعی را در پی دارد.

بررسی ها نشان می دهد مهمترین علل اقتصادی گسترش اقتصاد زیرزمینی به بار مالیاتی، حجم مقررات دولتی، کیفیت خدمات عمومی، وضعیت بازار نیروی کار، کیفیت نظام تامین اجتماعی و فساد اقتصادی مربوط می شود.

مالیات ها بر انتخاب میزان فراغت نیروی کار و همینطور بر عرضه نیروی کار در اقتصاد سایه، تاثیر گذار است.

تدز و جایلز^۷ در سال ۲۰۰۲ عواملی را که می توانند بر اندازه اقتصاد زیرزمینی تاثیر گذار باشند را بصورت زیر بیان می کنند: نرخ های مالیاتی، پیچیدگی مالیات، بار مقرراتی، میزان بیکاری، درآمد قابل تصرف، نرخ تورم، مشخصات سنی - جنسی، اندازه خود اشتغالی، فراوانی اشتغال در بیش از یک شغل، میزان مهاجرت، اعتماد به دولت، اخلاق مالیاتی، میزان توسعه اقتصادی و سیاسی، مهارتهای مالی و تکنیکی.

ترکیب مالیات، از عوامل موثر بر اقتصاد زیرزمینی است بطوری که مالیات های مستقیم نسبت به مالیات های غیرمستقیم نقش بیشتری در گسترش اقتصاد زیرزمینی دارند.

⁶ Schneider

⁷ Tedds & Giles

کاراگاتا و جایلز^۸ در سال ۱۹۹۸ ارتباط بین اقتصاد پنهان و سطح مالیات ها و ترکیب مالیات ها در نیوزلند را بررسی کردند. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که مالیاتی مانند GST (مالیات اجناس و خدمات) کمتر از مالیات های مستقیم (مانند مالیات بر درآمد اشخاص و شرکت ها) بر گسترش اقتصاد پنهان موثر است (مالیات GST توسط مصرف کنندگان پرداخت می شود و نه صاحبان کسب و کار).

طبق نتایج الگوی بار مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم توسط نادران و صدیقی در ۱۳۸۷ نتایج ذیل حاصل شد:

- امکان فرار مودیان در بخش مالیات های مستقیم بیشتر است.
- انگیزه مودیان برای عدم پرداخت مالیات مستقیم بیش تر است.
- کنترل سیستم پرداخت مالیات های مستقیم و جمع آوری این نوع مالیات نسبت به مالیات های غیر مستقیم مشکل تر است.
- پیچیدگی قوانین مالیاتی مستقیم زیاد است.

آنها ادعا نمودند که، با توجه به ویژگی های فوق، چنانچه سازمان امور مالیاتی کارایی لازم را نداشته باشد، با افزایش بار مالیاتی قانونی مالیات های مستقیم، موریان دلیلی برای ورود به بخش زیرزمینی نداشته و عکس العملی نسبت به این تغییرات نشان نمی دهند. این امر سبب می شود افزایش مالیات های مستقیم اثر معنی داری بر اقتصاد زیرزمینی نداشته باشد.

مالیات های غیر مستقیم شامل مالیات بر واردات و مالیات بر مصرف و فروش هستند. بدلیل ماهیت این مالیاتها، سهل الوصول تر و لذا امکان فرار در آنها کمتر بوده و جمع آوری آنها نسبت به مالیات های مستقیم کم تر به کارایی سازمان امور مالیاتی نیازمند است.

اجتناب مالیاتی در بخش مالیات بر مصرف و فروش بشدت بالاست و موجب افزایش حجم اقتصاد زیرزمینی می گردد.

مالیات بر واردات تحت تاثیر دو عامل است: اثر گذاری بار قانونی مالیات بر واردات در قالب تعرفه ها و حقوق گمرکی بر قاچاق کالا، که وجود رابطه مثبت بین مالیات بر واردات و اقتصاد زیرزمینی را تأیید می کند. اثر گذاری درآمدهای نفتی بر مالیات بر واردات، که با افزایش آنها، شکاف مالیاتی و حجم اقتصاد زیرزمینی کاهش می یابد (وجود رابطه منفی بین مالیات بر واردات و اقتصاد زیرزمینی).

اقتصاد زیرزمینی و توسعه یافتگی

تحقیقات نشانگر رابطه منفی بین اقتصاد زیرزمینی و توسعه اقتصادی است. اقتصاد سایه، با توجه به کشوری که در مورد آن صحبت میکنیم میتواند معانی متفاوت داشته باشد. در کشورهای کمتر صنعتی شده، ضعف ظرفیتهای اجرایی دلالت بر آن دارد که بخشی از فعالیتهای اقتصادی ثبت نشده عموماً بخش غیررسمی نامیده می شود. در مقابل، در بسیاری کشورهای OECD، شرکتهای بطور عمد، بخشی از معاملات خود را برای اجتناب از پرداخت مالیات و سهم تامین اجتماعی از مقامات دولتی پنهان می کنند تا از پذیرش استانداردهای مشخص قانونی ممانعت نمایند (برای مثال، قوانین بازار کار و مجوزهای تجاری) (فریدمن^۹ و همکاران، ۲۰۰۰؛ زودو و لایبشین^{۱۰} ۱۹۹۸؛ لومیوکس^{۱۱} و همکاران، ۱۹۹۴؛ اشنایدر و انست^{۱۲}، ۲۰۰۰).

⁸ Caragata & Giles

⁹ Friedman

¹⁰ Zoido

¹¹ Lemieux

¹² Schneider & Enste

لونسون و مالونی^{۱۳} (۱۹۹۸) به بررسی اقتصاد سایه با استفاده از طبقه بندی شرکتها پرداختند، آنها فرض مینمایند که شرکت‌های غیررسمی در کشورهای پیشرفته دارای پتانسیل (دینامیک) مشابه شرکت‌های کشورهای صنعتی هستند که در آن: کارآفرینان در نظر گرفته نشده، ساختارهای هزینه متفاوت از آنچه که تعیین کننده اندازه بلند مدت و ساختارهای زیستی است که می‌توانند فقط با ورود به کسب و کار، کشف شوند.

لامانا و گلزانز^{۱۴} (۲۰۰۷) با استفاده از داده‌ها برای ۶۴۶۶ شرکت تولید کننده در بخش رسمی واقع در ۱۴ کشور در امریکای لاتین، نشان دادند که این شرکت‌های رسمی تحت تاثیر رقابت سر به سر با شرکت‌های غیررسمی هستند و شباهت بسیار زیادی با آنها دارند. آنها کوچک، با اعتبار محدود، تحت بهره‌گیری از ظرفیت تولیدی، خدمت‌رسانی به مشتریان کوچکتر، حضور در بازار با کمترین هزینه ورود، از مشخصات آنهاست.

گلدبرگ و پاونیک^{۱۵} (۲۰۰۳) به بررسی شکل ویژه اهداف رقابت، کاهش موانع تجاری در دو کشور در حال توسعه برزیل و کلمبیا پرداختند. در حالیکه هیچ نشانه‌ای از ارتباط بین سیاست تجاری و بخش غیررسمی در برزیل وجود نداشت، آنها نشانه‌ای از چنین ارتباطی را در کشور کلمبیا یافتند، اما فقط برای دوره پیشین اصلاحات عمده بازار کار، که انعطاف بازار کار کلمبیا را افزایش داد.

ماهیت اقتصاد زیرزمینی در کشورهای در حال توسعه، متفاوت از کشورهای صنعتی است. بنابراین، تاثیر رقابت بر میزان مالیات فعالیت‌های اقتصاد سایه می‌تواند به سایر ویژگی‌های کشورها بستگی داشته باشد.

پانسر^{۱۶} (۱۹۹۶) اشاره کرده که با استفاده از نهادهای بازار رسمی، هرچند بر هزینه، بر حسب بدهی‌های مالیاتی، امکان توسل به مکانیزم‌های اجرایی قانونی دولت مرکزی، وجود دارد. در شرایطی که رفتار فرصت طلبانه و نقض قرارداد باید در نظر گرفته شود، بطور مثال وقتی قرارداد با افراد ناشناس منعقد میشود، و یا اگر معاملات بطور غیرهمزمان و بلندمدت انجام می‌شوند (دابلا-نورس و همکاران^{۱۷}، ۲۰۰۸).

کشورهای فاسد با درآمد دولتی کم، قادر به ارائه خدمات عمومی که بتواند شرکتها را بسمت بخش رسمی و پرداخت مالیات که برای بودجه این خدمات لازم است، سوق دهد. بنابر این چنین کشورهایی در مقابل شوک رقابتی، آسیب پذیرتر هستند تا کشورهایی که نهادهای عمومی با کیفیت بالا ارائه می‌کنند (هرچند گران)، این نهادها حتی اگر رقابت افزایش یابد، شرکتها را در بخش رسمی نگه میدارند.

از دلایل منطقی رشد قابل ملاحظه اقتصاد زیرزمینی در سراسر جهان در اواخر دهه ۱۹۹۰، می‌توان شدت رقابت در بازار در میان شرکتها را ذکر نمود. در یکی از تحقیقات که از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۰، ۴۵ کشور را تحت پوشش داشته (OECD)، کشورهای در حال توسعه، کشورهای توسعه یافته، نتایج رگرسیون نشان داد که نرخ‌های مالیات، مقررات بازار کار و نظارت اندک، از نیروهای پنهان ظهور اقتصاد زیرزمینی اند.

(OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) متشکل از ۱۴ کشور است.

¹³ Levenson & Maloney

¹⁴ Lamanna & Gonzalez

¹⁵ Goldberg & Pavcnik

¹⁶ Posner

¹⁷ Dabla-Norris et al

فرار مالیاتی در اقتصاد زیرزمینی

اسلمرود و باکیا^{۱۸} (۲۰۰۴) بیان میدارد: دلیل آنکه فرار مالیاتی بستگی به فرصتهایی دارد که وابسته به فعالیتهای خاصی است، محرکی برای بکارگیری فعالیتهایی است که فرار مالیاتی را تسهیل مینماید و این محرکها از نقطه نظر اجتماعی ناکارآمد هستند.

وایس^{۱۹} (۱۹۷۶) نشان داد که درجاییکه مالیاتهای نامنظم موجب کاهش شدت خسارات و اغتشاشات عرضه کار شود، فرار مالیاتی ممکن است خوش آیند باشد.

استیگلیز^{۲۰} (۱۹۸۲) و بیریتو^{۲۱} و همکاران (۱۹۹۵)

نشان می دهند که مالیاتهای نامنظم میتواند محدودیتهای خودخواسته در مشکلات مالیاتی درآمد غیرخطی را کاهش دهد.

کاپچاک^{۲۲} (۲۰۰۱) نقش فرار مالیاتی در زمانی که مودیان مالیات با توانایی پایینتر در پرداخت مالیات، در فرار مالیاتی، کارآمدتر هستند را مطرح کرده است.

بودوی و کین^{۲۳} (۱۹۹۵) معتقد است که دولتها متعهد به کم کردن فشار مالیاتی برمودیان و ایجاد اطمینان به سرمایه گذاران بابت مالیات بر سرمایه هستند.

۳- نتیجه گیری

با توجه به روند صعودی فرار مالیاتی، واردات قاچاق، فساد دولتها، عدم امنیت سیاسی - اجتماعی و اقتصادی در برخی کشورها بخصوص کشورهای توسعه نیافته، معضل بزرگی است که همچون یک چرخه ی معیوب به راه خود ادامه می دهد و هر روز بزرگتر و ریشه دار تر از قبل می شود. نرخ جریمه و تعرفه های مالیاتی هم نه تنها درمان این درد بزرگ نیست بلکه در اکثر کشورها دیده شده که به این آتش دامن می زند. فساد دولتها و ضعف آنها در جلوگیری از قاچاق و کسب درآمدهای مالیاتی از یک طرف و عدم آگاهی و اطمینان مردم از پیامدهای این عمل که برخی آن را غیر اخلاقی و در تضاد با توسعه یافتگی می دانند، از طرف دیگر، موجب افزایش نابرابری اقتصادی، شکست سیاست های پولی و مالی و در نهایت رشد اقتصاد زیرزمینی گردیده است. گرچه دولتها عموماً از اعلام آمار دقیق میزان فرار مالیاتی و ابعاد و اندازه اقتصاد زیرزمینی در کشورشان، طفره می روند، ولی نگاهی اجمالی به میزان وجود کالاهای مختلف بدون ردیابی گمرکی در بازار، حجم انبوه کارگران خارجی بدون مجوز، فساد و رشوه خواری در نهادهای مالیاتی، رانت های اقتصادی، حجم وسیع واردات کالاهای مسافری از مبادی رسمی و غیررسمی و... نشانگر وجود و گسترش هرروزه این نوع اقتصاد پنهان است.

راهکارهای جهت کاهش فرار مالیاتی و در نتیجه کاهش اندازه اقتصاد زیرزمینی :

- افزایش کارآمدی دولتها
- مبارزه با قاچاق کالا
- وجود مقررات نظارتی

¹⁸ Slemrod & Bakija

¹⁹ Weiss

²⁰ Stiglitz

²¹ Brito

²² Kapczuk

²³ Boadway & Keen

- حذف تبعیض بین بخش خصوصی و دولتی
- بهبود نظام مالیاتی
- سیاستهای تشویقی مالیاتی
- حفظ ارزش پول ملی و ثبات بازار رسمی
- ایجاد انگیزه و تشویق برای فعالیت در بخش رسمی
- ایجاد امنیت اقتصادی - مالی
- ایجاد اعتماد در مردم نسبت به سیاستهای دولت
- سرمایه گذاری های کلان و ایجاد شغل

منابع

۱. امیدی پور، رضا؛ پژوهیان، جمشید؛ محمدی، تیمور؛ معمارنژاد، عباس (۱۳۹۴)، برآورد حجم اقتصاد زیرزمینی و فرار مالیاتی: تحلیل تجربی در ایران، پژوهشنامه ی مالیات، شماره ی ۲۸، مسلسل ۷۶
۲. توماس جی جی و دیگران (۱۳۷۶)، اقتصاد غیررسمی، ترجمه منوچهر نوربخش و کامران سپهری، تهران، موسسه ی تحقیقات پولی و بانکی
۳. جعفری صمیمی، احمد؛ اکبری، محسن (۱۳۹۲)، بررسی عوامل موثر بر اقتصاد زیرزمینی در ایران
۴. خواجوی، ملیحه؛ رضایی، ابراهیم؛ خداویسی، حسن (۱۳۸۹)، برآورد اقتصاد زیرزمینی و شکاف مالیاتی در ایران: رویکرد شاخص های چندگانه- علل چندگانه، پژوهشنامه ی اقتصادی، سال یازدهم، شماره ی ۳
۵. نادران، الیاس؛ صدیقی، حسن (۱۳۸۷)، بررسی اثر مالیات ها و اجزای آن بر حجم اقتصاد زیرزمینی در ایران (۱۳۸۲-۱۳۵۱).
6. Boadway,R., Keen, M.J., 1995. Evasion and time consistency in the taxation of capital income. *International Economic Review* 39,461-476
7. Cowell, 1990: Fenn & Veljanovski, 1988: Pyle, 1989
8. European commission. (2007b). Undeclared Work in the European Union. Brussels: European Commission.
9. Friedman,E.,Johnson,/s.,Kaufmann,D.,Zoido-Lobaton,P.,2000.Dodging the grabbing hand: the determination of unofficial activity in 69 countries. *Journal of public economics* 76,459-493.
10. Caragata P.J. Giles David. E.A,1998, "Simulating the relationship between the hidden economy and the tax mix in New Zealand", *Econometrics Working Paper EWP9804*, Department of Economics, University of Victoria.
11. Dabla-Norris, E., Gradstein, M., & Inchauste, G. (2008). What causes firms to hide output? The determinants of informality. *Journal of Development Economics*, 85(1),1-27.
12. Giles, D.E.A. and L.M. Tedds (2002), *Taxes and the Canadian Underground Economy*, Canadian tax Paper, 106, Canadian Tax Foundation, Toronto.
13. Goldberg, P.K.,& Pavcnik, N. (2003). The response of the informal sector to trade liberalization. *Journal of Development Economics*, 72(2),63-96.
14. <http://danesh.roshd.ir/mavara/mavara-index.php>
15. Johnson,S.,Kaufmann,D.,Zoido-Lobaton,P.,1998. Corruption,pubic finances anf the unofficial economy. *World Bank Discussion Paper*.

16. Johnson,S.,Kaufmann,D., Zoido-Lobaton,P.,1988a. Regulatory discretion and the unofficial economy. *American Economic Review* 88,387-392
17. Kopczuk, W.,2001. Redistribution when avoidance behavior is heterogenous. *Journal of Public Economics* 81,51-71
18. Lamanna, F.,& Gonzalez, A.S. (2007). Who fears competition from informal firms? Evidence from Latin America. *World Bank Policy Research working paper no. 4316.*
19. Levenson, A.R., Maloney, W.F., 1998. The informal sector, firm dynamics and institutional participation. *World Bank Working Paper No.1988.*
20. Posner, E.A. (1996). The regulation of groups: The influence of legal and nonlegal sanctions on collective action. *University of Chicago Law review*, 63,133-197.
21. Slemord & Bakija 2004. *University of Michigan.*
22. Schneider, Friedrich: Braithwaite, Valerie & Reinhart, Monika,2001, Individual Behavior in the Cash/Shadow Economy in Australia: Facts, Empirical Findings and some Mysteries, Department of Economics, Johannes Kepler University of Linz, Austria.
23. Stiglitz 1982 & Brito, et al. 1995. Randomization in Optimal Income tax Schedules
24. Snijders, T.A.B.,& Bosker, R.J. (2012). *Multilevel Analysis: An Introduction to Basic and Advanced Multilevel Modeling London :Sage*
25. Weiss, L.,1976. The desirability of cheating incentives and randomness in the optimal income tax. *Journal of Political Economy* 84,1343-1352

Tax and Its Effects on Underground Economy

Abbas Ahmadi¹, Narges Ayoubi²

¹ Faculty member and Lecturer at Payam Noor University

² M.A Student of Executive Management

Abstract

The underground economy is a phenomenon that all countries encounter with it, with the difference that its size is different in various countries with regard to development and underdevelopment. Tax evasion is the most devastating impact of the shadow economy and the reduction in security and social health is its implications. GDP growth has the greatest impact on the underground economy. Direct and indirect tax burden, unemployment rate, inflation rate and currency indexes have a direct effect on the size of the underground economy. The main objective of this study was to investigate the impact of taxes on the underground economy. This is a scientific promotion research, Therefore the theoretical concepts related to the topic were discussed. The data collection tool was library method and the information were collected by referring to valid scientific databases, libraries, interviews with experts. After analyzing the data, it was concluded that the role of the tax was important and effective on underground economy, Therefore, the authorities should try their best in order to evaluate it.

Key words: Shadow Economy, The Underground Economy, Taxes, Evading Taxes
